

“Sanat Eğitimi Hareketi” ve Tonguç

“The Art Education Movement” and Tonguç

Yıldız Kurtuluş
Akdeniz Üniversitesi

Öz

“Sanat Eğitimi Hareketi”, 20. yüzyılın başlarında Avrupa’da oluşmuş ve bu anlayış eğitimin her kademesinde sanat eğitiminin önemli bir alan olarak yer almasının önünü açmıştır. Ülkemizde de Tonguç, bu doğrultuda çaba harcamıştır. Tonguç’un sanat eğitimi modelinin birçok açıdan günümüz sanat eğitiminin geliştirdiği yaklaşımlara yakın olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler : Sanat eğitimi, Tonguç.

Abstract

“The Art Education Movement” existed at the beginning of the 20th century and pioneered an important area of art education at all grades of education. In our country, Tonguç has striven towards it too. It has seen that Tonguç’s model of art education is similar to contemporary approaches to the science of art education.

Key Words : Art education, Tonguç.

Giriş

Köy Enstitülerinde, eğitim tarihinde derin izler bırakan bir eğitim modeli oluşturulmuştur. Bu görüş eğitimbilimcilerce yaygın olarak paylaşılmaktadır. Köy Enstitüleri deneyimi, eğitimbilim açısından olduğu kadar, genç bir bilim dalı olan sanat eğitimbilimi açısından da büyük değer taşımaktadır. Köy Enstitülerinin kuruluşuna ilköğretim genel müdürlüğü olarak katılan İsmail Hakkı Tonguç’un eğitimbilimsel çalışmaları içinde sanat eğitimine ilişkin olanlar, günümüzdeki eğitim modeli arayışlarına katkıda bulunacak gelişkinlikte görülmektedir.

Köy Enstitülerinde eğitim, ‘iş içinde eğitim’ ilkesi kadar, ‘sanat yoluyla eğitim’ ilkesine dayanmaktadır (Kurtuluş, 2001, 32). Sanat yoluyla eğitim ilkesi, “Sanat Eğitimi Hareketi”yle bağlantılıdır.

Sanat Eğitimi Hareketi

Sanat Eğitimi Hareketi*, 20. yüzyılın başlarında Avrupa’da oluşmuş ve bu anlayış eğitimin her

kademesinde sanat eğitiminin önemli bir alan olarak yer almasının önünü açmıştır.

Tonguç’un “Resim-Elişleri ve Sanat Terbiyesi” kitabında, Stiehler’den alınan tarihçede, Avrupa’da 1887-1931 dönemi “Hatalardan Kurtuluş ve Resim Tedrisatı ile Sanat Terbiyesinin Kuruluşu” olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde, yaratıcı çocuk kavramı üzerinde düşünölmeye başlandığı, Sanat Eğitimi Hareketi’nin oluştuğu, bunun da İş Okulu anlayışına yol açtığı açıklanmaktadır (Tonguç, 1932, 2).

Tonguç’un Avrupa’daki sanat eğitiminde yenilikler olarak söz ettiği, Almanya’da 1887’de ortaya çıkan ve 1912’de Dresden’deki sanat kongresinde çocuğun duyarlılığının eğitilmesi olarak ifade edilen Sanat Eğitimi Hareketi, eğitim dizgesinde bir reform hareketi olarak gelişmiştir.

“Zamanın kültürel etkilerinden çıkan bu akım, çöküşten kurtulmayı, insanın ve toplumun eğitiminde aramış, tümel ve yaratıcı bir eğitimi öngörmüştür. Sanat Eğitimi Hareketi, daha çok kültür felsefesinden ve sanat bilimi motifinden çıkan bir genel eğitim sorunsalı içinde anlaşılmuştur” (San, 1983, 64-67).

Yrd. Doç. Dr. Yıldız Kurtuluş, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

* Sanat Eğitimi Hareketi, İnci San’ın *Sanat Eğitimi Kuramları* kitabında geniş olarak tanıtılmaktadır.

Bu dönemde, eğitim psikolojisindeki gelişmelerin de katkısıyla "yaratıcılık" ve "kendini ifade etme" kavramları öne çıkmış ve çocuk duyarlılığının eğitilmesi önem kazanmıştır.

Sanat Eğitimi Hareketi, sanat eğitiminin alanının genişlemesine ve etkinleşmesine yol açarken, Tonguç da ülkemizde eğitimin yapılanmasında sanat eğitiminin değerine dikkat çekmiştir. Tonguç, sanat eğitiminin kapsamını,

"okul binasının ve dersliklerin güzelleştirilmesi, güzel sanatlara ait eserlerin incelenmesi, ana dili ve yabancı dil öğretiminde öğrencilerin zevklerinin geliştirilmesi, resim dersinde çocuklara şekil ve renk zevkinin aşılması, müzikten yararlanılarak öğrencilerin sanat duygularının geliştirilmesi, beden eğitimi çalışmalarının öğrencilerin estetik zevklerini geliştirecek şekilde sokulması, eliş derslerinde öğrencilere güzellik ve iş zevkinin aşılması, çocuk temsilcilerinin sanat eğitimi bakımından değerlendirilmesi" (Tonguç, 1952, 446-448)

başlıkları altında açıklamakta ve eğitimin tüm alanlarına yaymaktadır.

Eğitim sorunlarının çözümünü bilimde arayan Tonguç, bu alandaki yenilikleri izlemekte ve sanat eğitimi genel eğitimin güçlü bir bileşeni olarak görmektedir. Tonguç, eğitim alanında yeniliklere gereksinimi olan bir ülkenin eğitimcisi olarak, çağdaş görüşleri araştırıp yerli bir model oluşturma çabasındadır. Bunu, günün eğitim sisteminin ulusal yapıya göre kurulmuş bir eğitim sisteminden çok, Avrupa'ya göre yapılmış örgütlenmenin kopyası durumunda olduğunu ve üretici bir sınıfın ihtiyaçlarına uygun olmadığını açıklayarak da göstermektedir (Tonguç, 1933, 12-14). Tonguç, bu düşüncelerle eğitimdeki yenilikleri yakından izleyip inceleyerek, ülke koşullarına uygun olanları alıp geliştirmek yoluna gitmektedir.

Tonguç, Sanat Eğitimi Hareketi'yle ilişkilendirdiği sanat eğitimi anlayışını kuramlaştırmış ve özellikle Köy Enstitüleri ile Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nde uygulamaya aktarmıştır. Köy Enstitülerinde oluşturulan eğitimin niteliğinde, sanat yoluyla eğitim ilkesinin payı büyüktür.

Tonguç'un Resim-Elişleri ve Sanat Terbiyesi Kitabı

Tonguç'un Sanat Eğitimi Hareketi'ni tanıttığı "Resim-Elişleri ve Sanat Terbiyesi" (1932) kitabı, Mektep Müzesi müdürü ve Gazi Orta Muallim Mektebi iş

dersleri öğretmeni iken hazırlanmıştır. Resim-Elişleri ve Sanat Terbiyesi, Talim Terbiye Kurulu tarafından öğretmen okullarının ilk üç sınıfı için resim ve elişleri ders kitabı kabul edilerek yayımlanmıştır (Tonguç, 1997a, 186). Resim Elişleri ve Sanat Terbiyesi kitabı, 1932-33 öğretim yılında, Gazi Orta Muallim Mektebi Resim-İş Bölümü'nün kuruluşu sırasında, program düzenleme çalışmalarında da etkili olmuştur (Etiğe, 2001, 83).

Resim-Elişleri ve Sanat Terbiyesi, 1) Resim-elışleri öğretiminin amacının açıklandığı; 2) Türkiye'de ve Avrupa'da sanat eğitimi tarihçesinin aktarıldığı; 3) Resim-elışleri öğretimiyle ilgili çevirilerin yer aldığı üç ana bölümden oluşmaktadır. Tonguç tarafından yazılan tek bölüm olan Başlangıç'ta, "Avrupa'daki okullarda iş okulu ve sanat eğitimi denen iki eğitimbilim akımının resim öğretiminde değişikliklere yol açtığı" anlatılarak, bu eğitimin amaç ve ilkeleri açıklanmaktadır. Resim dersinin amacı; tasarım, yaratıcılık, estetik yargı ve duyarlılık eğitimi yoluyla kişilik gelişiminde etkili olunmasıdır. Ayrıca, konularının açıklık kazanması için diğer derslerde de resimden yararlanılmalıdır (Tonguç, 1932, VI). Böylece, iş okulu ve sanat eğitimi anlayışı birleştirilmekte, derslerde yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesinin uygulanması için resim çalışmalarından yararlanılması düşünülmektedir. Yeni resim dersi için çocuğun psikolojik olarak incelenmesi gereği gösterilmekte, bu yolla çocukların gereksinimlerinin öğrenilmesi ve gereken önlemlerin alınması istenmektedir. Kitabın asıl amacı budur ve bunun için kitapta Avrupalı yetkin yazar ve öğretmenlerin yazılarının çevirilerine yer verilmiştir (Tonguç, 1932, VII). Çevirilerin pek çoğuna dipnot ekleyerek, yazıların tamamının çevrilmediği, kendi gereksinimlerimize uygun değişiklikler yapılarak aktarıldığı açıklanmaktadır (Tonguç, 1932). Kitapta yer alan görüşlerin, Tonguç tarafından biçimlendirildiği açıktır.

Bu yeni anlayış içindeki resim dersinde, öğrenci insan olarak bütün yetileriyle birlikte, bir bütün olarak görülmektedir. Yeni resim derslerinde, günün okullarının çoğunda hiç bilinmeyen ya da uygulanmayan yeni tekniklerin kullanılması öngörülmektedir. Öğrencilere bu tekniklerin öğretilmesindeki amaç; çocukların, çağdaş sanat ürünlerini yaparak tanımalarıdır. Kitabın resim-elışleri dersi için hazırlanmış olmasına karşın, adının Resim-Elişleri ve Sanat Terbiyesi olması da çağdaş sanatın etkinlik içinde öğretilmesi anlayışından kaynaklanmaktadır (Tonguç, 1932, VII).

Estetik Eğitim-Yaratıcılık Eğitimi

Tonguç'a göre, okulun sanat adına çocuğa vereceği en önemli şey, duyu organlarını kullanmasını ve izlenimler toplamasını; olay ve olgular arasında bağlantı kurmasını ve bunları yaşamından, doğadan ve sanattan aldığı zevklere göre değerlendirebilmesini sağlamaktır. Eğitmenin görevi, çocuğun yaratma gücünün gelişimine olanak sağlamaktır (Tonguç, 1997b, 152-153). Bu yöntem, Tonguç'un sözünü ettiği sanat eğitimi hareketinin ürünüdür. Böylece resim dersi, geometri konularından ve kopyacılıktan kurtarılarak, çocuk yaratıcılığının etkinliğine uygunluk kazanmıştır (Telli, 1995, 81-82).

Tonguç, çocukların yaratıcı çalışma içinde yetiştirilmelerini istemektedir. Yeni okulda yaratıcı çalışmaya önem verildiğini söyleyerek çocuğun yaratıcılık eğiliminin ancak onu tanıyanlarca geliştirilebileceğine değinmekte ve öğretmen yeterliklerine dikkat çekmektedir (Tonguç, 1997b, 153).

Tonguç, sanatsal çalışma ile bilimsel çalışmayı eşdeğerde görmektedir. Çünkü bilimsel ve sanatsal çalışmalar, ezbercilik yerine işe ve ürüne değer vermek. Bilimsel ve sanatsal çalışmaların ortak amacı, çocuğun yaratıcı bir kişi olarak eğitilmesidir (Tonguç, 1997b, 159).

Tonguç, çocuğun estetik eğitimini öğretimin tüm alanlarına yaymaktadır. Ona göre güzel sanatlar, öğrenciyi mutlu eder ve kişiliğini geliştirir (Tonguç, E., 1997, 29). Böylece, yaşamla bağları kurulan, niteliğini çocuğun psikolojik özelliklerinden alan, eğitimin güçlü bir bileşeni olarak etkili bir sanat eğitimi modeli oluşturulmaktadır.

Köy Enstitülerinde Sanat Eğitimi

Köy Enstitülerinin sistemleştirilmesine yönetici olarak katılan Tonguç, düşün insanı olarak da uygulanan eğitimin niteliği üzerinde etkili olmuştur. Eğitimin amacını, yaşamsal temel bilgileri vermek olarak gören Tonguç'un sanat eğitimi modeli, çocuğun yaratıcılığının ve estetik duyarlılığının geliştirilmesi ile beceri eğitimi verilmesi olarak, sanat eğitiminin iki farklı düzeyini birleştiren bir görünümdedir. Köy Enstitüsü programlarında da sanat eğitimi alanında iki çalışma türünün bir arada bulunduğu görülmektedir. Programlarda, yaratıcılığın geliştirilmesine ve estetik eğitime elverişli konuların yanında pratik değeri olan iş çalışmalarına da yer verilmektedir. Ancak, elişlerinde de yaratıcılığın

öncelikli amaç olduğu belirlenmesiyle, öğrencilerin kopyacılığa sapsmadan özgün biçimlere ulaşacakları bir estetik anlayış geliştirmeleri gözetilmektedir (Kurtuluş, 2001, 95).

Tonguç, enstitülerde öğrencilerin sanatla ilişkilerini şöyle açıklamaktadır:

“Çocuklar güzel kıymetleri taparcasına sevmek zevkini; bizzat oynadıkları ulusal oyunlardan, çaldıkları müzik parçalarından, yaptıkları resimlerden, inşa ettikleri binaların şekillerinden, arada bir vasıta olmaksızın seyir ettikleri tabiat manzaralarından, kokladıkları ve görünüşünü seyir ettikleri çiçeklerden alırlar. Bu hal onların hepsini mesela bir eğlenceye aktif insanlar haline getirir. Onlar bunu yapmayan pasif kimselerden ayrılırlar. Çevrelerinde bulunanların, aralarına katılmak isteyenlerin de kendileri gibi olmalarını, ulusal oyunlara, müzik ve eğlenceye iştirak etmelerini isterler” (Tonguç, 1997a, 282).

Tonguç, Köy Enstitülerinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen nitelikler için sanat eğitimine önemli bir işlev yüklemektedir.

Köy Enstitülerinde sanat eğitimi bilgisiyle donatılmış eğitimciler yetiştirildiği gibi bunların arasından sanatçılar da çıkmıştır. Günümüzde sanatın çeşitli dallarında ürün veren Köy Enstitüsü kökenli pek çok sanatçı vardır. Köy Enstitüleri özellikle yazın yaşamımızda güçlü izler bırakmıştır (Baykurt, 1990; Özdemir, 1990).

Sonuç

Sanat Eğitimi Hareketi, Avrupa'da sanat eğitiminin okul programlarına önemli bir disiplin alanı olarak girmesine yol açarken, ülkemizde de Tonguç, bu doğrultuda çaba harcamıştır.

Tonguç için sanat eğitiminin amacı, okulda eğitsel değeri büyük bir eğitim ortamı yaratmaktır. Öngördüğü sanat eğitiminin kapsamı ise, okul binası ve dersliklerin güzelleştirilmesinden, sanat eserleri incelemelerine ve her türlü araçla beğeni düzeyinin yükseltilmesine kadar geniş bir alana yayılmaktadır. Bir yandan sanat eğitimi yoluyla insanın bütün yönleriyle eğitimi hedeflenirken, öte yandan sanatın öğretimi de önemsenmiştir.

Avrupa'da gelişen Sanat Eğitimi Hareketi çağdaş eğitimi biçimlendirmiş, ülkemizde de Tonguç'un sanat eğitimi düşünceleri etkili olmuştur. Tonguç, okul donanımının bile estetik eğitimin bir parçası olduğunu,

insanın sanatı öğrenebileceğini, duyguların eğitilebileceğini, her tür eğitsel etkinlikte sanat eğitime yer verilmesini ve insanın tam bir insan olarak eğitilmesini öngörmüştür. Tonguç tarafından oluşturulan sanat eğitimi modelinin birçok açıdan günümüz sanat eğitiminin geliştirdiği yaklaşımlara yakın olduğu görülmektedir.

Yakın geçmişte böyle bir anlayış geliştirmişken, günümüzde sanat eğitimi alanı önemini ve önceliğini yitirmiş görünmektedir. Genel olarak, sanat eğitimi kapsamındaki derslerin ders dağılımı içindeki ağırlığı giderek azalmıştır. Liselerde sanat eğitiminden yararlanabilen gençlerin sayısı son derece sınırlıdır. Sınıf öğretmenleri yetiştiren fakültelerin programlarında da sanat eğitiminin payı azalmıştır (Kurtuluş, 2000).

Sanat Eğitimi Hareketi, sanat eğitiminin eğitim dizgesine yaratıcılık eğitimi olarak girmesine yol açmıştır. Sanat eğitimi kapsamındaki dersler, öğretim programlarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Günümüzde bu konuya ilişkin olarak ortaya çıkan sorunlar, sanat eğitiminin öneminin gözden kaçırılmasının ürünü olmalıdır.

Eğitim tarihimizdeki bu deneyden yararlanılmalı, sanat eğitimine gereken önem yeniden verilmelidir.

Kaynakça

Baykurt, F. (1990). Köy Enstitülerinin Yazım Yaşamına Katkıları. Komisyon (Ed.), *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Ankara: Eğit-Der Yayınları.

- Etike, S. (2001). *Cumhuriyet dönemi resim eğitimi (1923-1950)*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Kurtuluş, Y. (2000). *Türkiye'de Sanat Eğitimi Tarihi (1950-1999), Genel Eğitimde ve Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Resim / Resim-İş Bölümleri ve Dersleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kurtuluş, Y. (2001). *Köy enstitülerinde sanat eğitimi ve Tonguç*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Özdemir, E. (1990). Köy enstitüleri ve yazınımız. Komisyon (Ed.), *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Ankara: Eğit-Der Yayınları.
- San, İ. (1983). *Sanat eğitimi kuramları*. Ankara: Tan Yayınları.
- Telli, H. (1995). Tonguç'un resim, iş ve yazı öğretimine katkıları. A. Ferhan Oğuzkan (Ed.), *Hakkı Tonguç Yaşamı ve Hizmetleri, Türk Eğitim Derneği III. Anma Toplantısı (25 Ekim 1995)*, Ankara: TED Eğitimcilerimizi Anma ve Tanıtma Dizisi.
- Tonguç, E. (1997). *İsmail Hakkı Tonguç (yaşamı, öğretisi, eylemi)*. Birinci kitap. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1932). *Resim elişleri ve sanat terbiyesi*. İstanbul: Muallim Kitapları: 5, Devlet Matbaası.
- Tonguç, İ. H. (1933). *İş ve meslek terbiyesi*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Tonguç, İ. H. (1952). *Öğretmen ansiklopedisi ve pedagoji sözlüğü*. İstanbul: Bir Yayınevi.
- Tonguç, İ. H. (1997a). *Kitaplaşmamış yazıları (Cilt 1)*. Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1997b). *Köyde eğitim*. (2. Basım). Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.

Geliş	20 Eylül 2001
İnceleme	23 Ekim 2001
Kabul	24 Kasım 2001